

MU‘ÎNÎ’NİN
MESNEVÎ-İ MURÂDİYYE’Sİ

§

Hazırlayan
Prof. Dr. Kemal YAVUZ

©

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIğI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜđÜ

3133

KÜLTÜR ESERLERİ

416

ISBN 978-975-17-3349-8

www.kulturturizm.gov.tr

[e-posta: yayimlar@kulturturizm.gov.tr](mailto:yayimlar@kulturturizm.gov.tr)

[Bu kitap internet ortamında ilk kez yayımlanmaktadır.](#)

ÖN SÖZ

Üzerinde çalıştığımız Muînüddîn bin Mustafa'nın *Mesnevî-i Murâdiyye*'si XV. yüzyılın ortalarına doğru 839 h./1436 m. yılında yazılmıştır. Sultan II. Murad tarafından yazılması teklif edilen bu eser, kanaatimizce devrine kadar ve devrinde, nazım sahasında, en hacimli eser olarak görülmektedir.

Mesnevî gibi ana bir eserin, bilindiği kadarı ile Türkçede ilk tercüme ve şerhi olan *Mesnevî-i Murâdiyye* tamamen Türk milletinin, İslâmî dönem içindeki, yaşayışını ve inancını vermesi bakımından dikkatimizi çekmişti. Ayrıca;

- Eserin bilinen ilk *Mesnevî* tercüme ve şerhi olması,
- Eserin iki nüsha olup devamının sağlanması,
- Devrinin istinsahı olması,
- Dil bakımından imlâsının sağlam oluşu,
- II. Murad devrinin Türkçe bakımından bir dönüm noktası olması,
- Kelime hazinesi bakımından zengin ve gramer yönü ile çeşitlilik göstermesi,
- Eser üzerinde gerek dil, gerekse edebiyat yönünden bir araştırmamanın yapılmamış bulunması gibi sebepler, bizi *Mesnevî-i Murâdiyye* üzerinde çalışmaya yöneltti.

I. MUÎNÜDDÎN BİN MUSTAFA

Muînüddîn bin Mustafa'nın *Mesnevî*'nin Türkçede bilinen ilk tercüme edici ve açıklayıcısı olması bakımından Türk edebiyatı tarihinde, özellikle de kendi devrinde önemli bir yeri vardır. Sultan II. Murat devrinin hacim bakımından en büyük eser veren şairleri arasında ilk sırada yer alan şair, Mevlevî şairlerinin altıncı veya yedincisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eserinden ve özellikle gazellerinden anlaşıldığı üzere şairimiz gerçek bir Mevlevî'dir. Bunu eserinde yer alan,

Mevlevîyem Mevlevîyem Mevlevî
Mevlevî olmayan olur levlevî¹
beyti açıkça göstermektedir.

Muînüddîn bin Mustafa, Celâleddîn-i Rûmî'den,

İy Celâlüddîn iy kân-ı ma'rifet
İy dili ölmüşlere İsfî-sıfat²

şeklinde söz eder ve asıl kaynağın da Şems-i Tebrîzî olduğunu,

Şems-i Tebrîzî şümûsun menba'ı
Nûr-ı Yezdânî'nün oldur mecma'ı³

beytinde söyler. Daha sonra Sultan Veled'den;

Sen senedsin bana iy Sultân Veled
Sen zuhûr it cânuma nûr-ı Ahad⁴

şeklinde bahseden Muînüddîn bin Mustafa'nın bu tarikat şeceresini izlerken, *Mesnevî* gibi ana bir eserin yazılmasında çok büyük emeği geçen, hatta *Mesnevî*'nin onun ismine bağlı olarak *Hüsâmî-nâme* denilmesinde başlıca sebep olan Şeyh Hüsameddîn için de Mevlâna'nın verdiği "Zeyneddin" ismini;

Yâ Ziyâe'l-Hakkı Zeyne'l-ârifîn
Zeyn-i Hak zâtun sıfâtun zeyn-i dîn⁵

¹ Muînüddîn bin Mustafâ; *Mesnevî-i Murâdiyye*, 2. Cilt, yk. 212b, 18. beyit.

² metin 41. beyit.

³ metin 48. beyit.

⁴ metin 54. beyit.

⁵ metin 56. beyit.

beytinde özelliklerini sayarak verir.

Muînüddin bin Mustafa, Mevlâna ve Sultân Veled'den sonra şeyhi Abdurrahim'den söz etmiştir. Eserinde yer alan hemen her gazelinde, Muîn veya Muînî mahlasını kullanırken, bu mahlasla birlikte Abdurrahim ismine de yer vermiştir.

Eserin giriş gibi görünen kısmında ondan;

Âb-ı hayvândur bize Abdurrahîm
Bir ulu cândur bize Abdurrahîm

Kabr karanulığıyçun gam yimen
Nûr-ı Rahmân'dur bize Abdurrahîm

.....
Bu Mu'în'e yâ ilâhe'l-âlemîn
Himmet-i Abdurrahîm'i kıl mu'în⁶

beyitlerinde görüldüğü şekilde bahsetmektedir.

Muînî 14.404 beyitlik bir eser bırakmış olmasına rağmen hayatı ve yaşadığı yer hakkında hiçbir bilgi vermemektedir.

EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Muînüddîn bin Mustafa, eserinden anladığımız kadarıyla âlim ve tasavvuf yolunda görünen bir Mevlevî şairidir. *Mesnevî*'yi, yalnız birinci cildi bile olsa, Türkçeye çevirmesi ve şerh etmesi, onun Türk edebiyatındaki önemini göstermektedir. Şimdiye kadar tanınmayan şairin kişiliğinin şiirlerine yansımaları değişiklik gösterir. O sadece bir *Mesnevî* mütercimi ve açıklayıcısı değil, çeviri ve şerhinin yanında öğüt veren bir nasihatçi olduğu gibi bazen de kendisini zabt edemeyen ve gönlünü yenemeyen sofi bir şair olarak görünür.

Muînî Türkçeyi iyi kullanan bir şairdir; ancak şiirlerinden Farsçayı da çok iyi bildiği anlaşılmaktadır. O, konulara göre dili kullanmada usta bir şairdir. Şairimiz eserinin tercüme ve açıklama kısmı ile didaktik mahiyetteki şiirlerinde anlaşılır bir dil kullanarak sade bir üslup meydana getirmiştir. Bu durumu içtenlikle ortaya koyduğu münacatlarında da görmekteyiz. Bunun yanında yer yer cinsalara başvurur.

Muînî şiirlerinde, mesnevi nazım şeklinden başka kaside ve gazeli de kullanmıştır. Onun, Farsça şiirleri ile birlikte gazel ve kaside olarak, toplam 152 manzumesi vardır. Bunlar,

- Didaktik mahiyette basit şiirler
- Sanat tarafına yönelik öğretici ve hikmetli manzumeler
- Tasavvufî özelliği olan lirik şiirler

olmak üzere üç ana grupta toplanmaktadır.

II. MESNEVÎ-İ MURÂDİYYE

Celâleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî*'si Türk edebiyatında olduğu kadar, diğer milletlerin edebiyatlarında da önemli bir yer tutmuş ve son derece etkili olmuştur. Bu yüzden eser çeşitli dillere çevrilmiş ve bir çok şerhleri yapılmıştır⁷. Ayrıca İslâm âlimleri arasında da üstün ve saygın tutulmuştur.⁸

Türk edebiyatında *Mesnevî*'nin tercüme ve şerhleri Sultan Veled'den sonra başlamıştır. Gülşehrî XIV. yüzyılda, edebiyatımızda ilk defa olarak, *Mesnevî*'den seçtiği beş hikâyeyi, Türkçeye çevirerek, şerh etmiştir.⁹ Ancak, tespit

⁶ metin, 62-67.

⁷ İsmail Güleç; Türk Edebiyatında *Mesnevî* Tercüme ve Şerhleri, *Jounhay Of Turkish Studies-Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Volume 27/II, Harvard University 2003, Günay Kut Armağanı, s. 161-176.

⁸ Meselâ Naşıkibendlik'in büyüklerinden Abdullah-ı Dehlevî; 'Üç kitabın eşi yoktur. Bunlar Kur'ân-ı Kerim, Buhârî-i Şerîf ve Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî*'sidir buyurdu' Hüseyin Hilmi Işık, *Tam İlmihal*, İstanbul 1976, s. 988.

⁹ Kemal Yavuz; Türk Edebiyatında *Mesnevî*'den İlk Tercüme Hikâyeler ve Bazı Dikkatler, *Uluslararası*

ettiğimiz kadarıyla, *Mesnevî*'yi, yalnız birinci cildi de olsa, bir bütün hâlinde manzum olarak ilk defa tercüme edip açıklayan Muînüddîn bin Mustafâ'dır. O, *Mesnevî-i Murâdiyye* adlı bu eserini 839/1436 yılında sultan II. Murad adına yazmıştır.

A. *MESNEVÎ-İ MURÂDİYYE*'NİN YAZILIŞ SEBEBİ VE YAZILDIĞI TARİH

Mesnevî-i Murâdiyye Sultan II. Murat Hanın isteği üzerine yazılmıştır. Sultanın bu isteğini Muînî bir lütuf olarak karşılamış ve milletine yapmak istediği hizmeti onun sayesinde gerçekleştirmiştir. Şairimiz bundan dolayı şu beyitlerde sultana şükranını belirtir ve onu över:

Ayrıca Muînî;

Ben bu niyyetde çekerken intizâr
Şeh nedîminden irişdi bir nigâr¹⁰

beytinde sultandan nedimi aracılığı ile bir haberin geldiğini bildirmektedir. Ayrıca Muînî,

Kavmine kendü lisânıyla nüzûl
Eyledi küllî nebî vü hem resûl

Biz de Türkî dil ile şerh eyledük
Kavmümüze dilleriyle söyledük

.....
Her biri bir dil ile geldi ibâd
Cümleden tevhîd-i Rab oldı murâd¹¹

beyitleriyle, Muînî'nin her peygamberin kavimlerine kendi dilleriyle gönderildiğini, *Mesnevî*'nin *ma'nâ-yı mutlak* olup içinde bulunanların hak olduğunu, bunun için Türkçe açıklayarak mensup olduğu kavme bildirdiğini, ondan her tabakadan insanın faydalanmasını istediğini anlatır.

Mesnevî-i Murâdiyye 839/1436 yılında yazılmıştır. Şairimiz bunu,

Bu kitâba avn-ıla kıldum şürû'
Kim budur asl-ı usûl-i her fûrû'

Oldı geçüp yay u kış u yaz u güz
Târihe sekiz yüz otuz tokuz

Ol receb ayında bu ay oldı cem'
Tâ ola nûrı cemî'-i cem'a şem'

Âhir oldı âhir rebîü'l-âhirün
Âhirinde âhiri bu fâhirün¹²

beyitlerinde açıkça anlatmaktadır.

B. ESERİN ADININ VE LÂKABININ NİÇİN VERİLDİĞİ VE KİME SUNULDUĞU

Mesnevî-i Ma'nevî, lâkabı ile söylersek, *Mesnevî-i Murâdiyye* veya *Mesnevî-i Murâdî*, adını *Mesnevî*'den almaktadır. Muînî, Celâleddîn-i Rûmî'yi işaret ederek,

Ol velî de buna didi *Mesnevî*
Oldugıyçun lafzî vü hem ma'nevî¹³

beytinde *Mesnevî*'nin lâfız ve anlam gibi iki yönlü bir özelliğinin olduğunu bildirmektedir. Lâkab olarak ise, Sultan

---

Mevlâna Bilgi Şöleni, 15-17 Aralık 2000, Kültür Bakanlığı Özel Dizi, s. 355-381.

¹⁰ metin; 157. beyit.

¹¹ metin, 168-174. beyitler.

¹² II.c. yk. 211a/5-6.

¹³ metin, 205. beyit.

II. Murad Han'a izafeten *Murâdiyye* 'yi seçmektedir. Şairimiz;

İy Mu'înî söyle sırrı fâş fâş
Şem'ile pervâz vur olma hufâş

Ma'niyi kıl Mesnevî'den müntehab
Ma'nevî nâm it Murâdiyye lâkab¹⁴

beyitlerinde eserinin ismini ve lâkabını açıkça vermektedir.

C. ESERİN BÖLÜMLERİ VE MAHİYETİ

İki ciltten oluşan *Mesnevî-i Murâdiyye* mürettep bir eserdir. Eseri bölüm olarak iki kısma ayırabiliriz. Birinci bölüm giriş niteliğinde olan 233 beyitlik bir kısımdan meydana gelir. İkinci bölüm ise, Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin birinci cildinin tercüme ve şerhinden oluşur.

İki cilt olan eserin burada verdiğimiz I. cildinde;

1. Padişah, Cariye ve Zerger'in hâllerini anlatan hikâye,
2. Bakkal ve Papağan hikâyesi,
3. Yahudi padişahla, haddinden fazla Hristiyan düşmanı olan ve Hristiyanmış gibi görünen Yahudi vezirin hikâyesi,
4. Arslan ve Tavşan hikâyesi,

olmak üzere dört asıl hikâye bulunmaktadır.

D. MESNEVÎ-İ MURÂDİYYE'NİN NÜSHALARI

Mesnevî-i Murâdiyye'nin şimdilik bilinen iki nüshası vardır. Bunlar Bursa ve Cambridge nüshalalarıdır.¹⁵ Bunlardan Cambridge nüshası eksik olup bir cilttir. Bursa nüshası ise iki ciltten meydana gelmektedir.

Nüsha tavsifi

Bursa nüshası:

I. cilt

Bursa İlk Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Kısmı, Ulucami Bölümü, nr. 1664.

Müellif: Muînüddîn bin Mustafa.

Telif tarihi: İkinci cildin hatimesinden anlaşıldığına göre, 839/1435-1436.

Müstensih: Hasan b. Ahmed (vakfiye kaydına göre).

İstinsah tarihi: 841/1437-1438.

Yk. 194, ölç. 278 x 178 mm., st. 18, yazı harekeli talike çalar nesih, cetvelsiz, âharlı kâğıt, krem renginde, şark işi, yerli olup kalın; sırtı meşin mukavva ciltli.

Birinci cildin zahriyesinde Timurtaş oğlu Umur Beye ait olan 853/1449 tarihli vakfiye görülmektedir:

Eser, 841/1437-1438 senesi Zilhicce ayı başlarında Salı günü istinsahının bitirilmişdir.

Eserin I. cildinin bir başka nüshası İngiltere'de, Cambridge Üniversitesi Kitaplığı'ndadır. Bu nüshanın tavsifi şöyledir.

Kütüphane: Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi

Yk. 204, st. 17, yazı harekeli nesih, başlıklar kırmızı cetvelsiz, kâğıt aharlı, açık kırem renginde, su damgalı ve su yollu (fligranlı), cilt kahverengi meşin, soğuk şemseli.

Mm: 3.10

Müellif adı: Muînüddin bin Mustafa

Te'lif tarihi: 839 (Bursa nüshasına göre)

Müstensih: ?

İstinsah tarihi: 840. Ancak eseri bizzat yerinde gören Amil Çelebioğlu, kâğıt ve yazı bakımından bu istinsahın 840

¹⁴ metin, 77-78. beyitler..

¹⁵ Bursa İlk Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Kısmı, Ulucami Bölümü, nr. 1664-1665. ; Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi, nr. 1000.

tarihinde değil, fetihten sonra olabileceęini ayrıca belirtmiřtir.